

Bebeklik Dönemi Gelişim ve Eğitim

Editör: Serdal SEVEN

Editör: Prof. Dr. Serdal SEVEN

BEBEKLİK DÖNEMİ GELİŞİM VE EĞİTİM

ISBN 978-605-241-959-5

DOI 10.14527/9786052419595

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Doğumdan itibaren yaşamın ilk üç yılı büyüme ve değişim açısından insan gelişiminin en hızlı dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönem ebeveynler için keyifli bir o kadar da zorlu bir süreci ifade eder. Eğitimciler ve çocuk gelişimciler açısından ise doğru anlaşılması gereken değişimleri ve durumları içerir. Bebeklik döneminin önemine binaen yurt içinde ve dışında birçok araştırma yapılmış, bir çok eser verilmiştir. Bütün bu çalışmaların amacı bebeklerin içe ve dışa yönelik davranışlarını anlamaktır.

Özellikle Eğitim Fakültelerinin Okul öncesi Öğretmenliği ve Sağlık Bilimleri Fakültelerinin Çocuk Gelişimi programlarında bebeklik dönemi gelişim ve eğitim dersi gerekli ve önemli görülmüştür. Ancak ülkemizde bu konuda kapsayıcı ve güncel eserler oldukça sınırlıdır.

Bu eser farklı üniversitelerden ve kurumlardan oldukça geniş ve nitelikli bir yazar kadrosuyla hazırlanmıştır. Kitaptaki bölümler bebeğin gelişiminin anlaşılması, çok yönlü olarak desteklenmesi ve eğitilmesi temeline dayandırılmıştır. Gelişimde temel kavramlar, doğum öncesi dönem, yenidoğan gelişimi ve sağlığı, bedensel, motor, bilişsel, sosyal gelişim, dil gelişimi, mizah gelişimi gibi gelişimsel bölümlerin yanında bebeklerde oyun, güvenlik ve öz bakım becerileri konularını içeren destekleyici bölümlere de yer verilmiştir. Kitabın eğitim kısmında ise bebeklik dönemi programları ve aile eğitimi bölümleri bulunmaktadır.

Uzman bir ekiple hazırlanan bu kitabın eğitimci, çocuk gelişimci, öğretmen adayları, ebeveynler ve çocukla ilgilenen herkes için bir başvuru kaynağı olması beklenmektedir. Bu kitabın alandaki eksikliği gidereceği, yetişkinlere yol göstereceği ve böylece çocuklarımıza katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Editör | **Prof. Dr. Serdal SEVEN**

Bölümler ve Yazarları

Editör: Prof. Dr. Serdal SEVEN

1. Bölüm: Gelişimde Temel Kavramlar ve İlkeler

Siğnem BAĞCI

Milli Eğitim Bakanlığı

2. Bölüm: Doğum Öncesi Gelişim

Dr. Öğr. Üyesi Ferahim YEŞİLYURT

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

3. Bölüm: Yenidoğan Döneminde Sağlık ve Bakım

Dr. Öğretim Üyesi Saniye TEZE

Gaziantep Üniversitesi

4. Bölüm: 0-36 Ay Bedensel Gelişim

Öğr. Gör. Zeynep Deniz SEVEN

İstanbul Esenyurt Üniversitesi

5. Bölüm: 0-36 Aylık Çocuklarda Dil Gelişimi

Öğr. Gör. Emire ULUĞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

6. Bölüm: 0-36 Ay Bilişsel Gelişim

Prof. Dr. Serdal SEVEN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

7. Bölüm: 0-36 Aylık Çocuklarda Mizah Gelişimi

Gülfidan ŞAHİN

Milli Eğitim Bakanlığı

8. Bölüm: Bebeklik Döneminde (0-3 Yaş) Sosyal Duygusal Gelişim

Dr. Öğr. Üyesi İsa KAYA

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

9. Bölüm: 0-36 Ay Motor Gelişim

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhamit KARADEMİR

Muş Alparslan Üniversitesi

10. Bölüm: Bebeklik Döneminde Oyun ve Oyuncak

Doç. Dr. Sibel YOLERİ

İzmir Demokrasi Üniversitesi

11. Bölüm: 0-3 Yaş Çocuklarda Özbakım Becerilerinin Gelişimi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem GÖZÜN KAHRAMAN

Karabük Üniversitesi

12. Bölüm: Bebeklik Döneminde Güvenlik

Dr. Feyza UÇAR ÇABUK

Milli Eğitim Bakanlığı

13. Bölüm: 0-36 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı

Bilim Uzm. Gökçen İLHAN İLDİZ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

14. Bölüm: Bebeklik Döneminde Ailede Eğitim

Doç. Dr. Özkan SAPSAĞLAM

Yıldız Teknik Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM

GELİŞİMDE TEMEL KAVRAMLAR VE İLKELER

GİRİŞ.....	2
TEMEL KAVRAMLAR	2
Gelişim	2
Büyüme	3
Olgunlaşma.....	3
Hazırbulunuşluk	3
Kritik Dönem	4
Öğrenme	5
GELİŞİMİN İLKELERİ.....	5
GELİŞİM ALANLARI	7
Fiziksel Gelişim.....	7
Bilişsel Gelişim	7
Dil Gelişimi	8
Ahlak Gelişimi	8
Kişilik Gelişimi.....	9
GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	9
Kalıtım.....	9
Çevre	10
Hormonlar.....	10
Zaman	11
SONUÇ.....	11
KAYNAKLAR.....	12

2. BÖLÜM

DOĞUM ÖNCESİ GELİŞİM

GİRİŞ.....	14
Doğum Öncesi Yapılan İncelemeler.....	14
DOĞUM SÜRECİNİN PARÇALARI	16
Sperm ve Yumurta	16
Yumurtalık (ovaryum)	17
Rahim (uterus)	18
Plasenta	18
Göbek kordonu	18

Amnion sıvısı	19
Doğum öncesi dönem	19
SONUÇ	23
KAYNAKLAR	24

3. BÖLÜM

YENİDOĞAN DÖNEMİNDE SAĞLIK VE BAKIM

GİRİŞ	26
YENİDOĞAN ÖZELLİKLERİ	26
Yenidoğanın Fiziksel Özellikleri	27
Yenidoğanın Beslenmesi	28
Yenidoğanda Görülen Refleksler	29
Yenidoğanın duyu özellikleri	31
YENİDOĞAN BAKIMI	32
Göbek kordonu ve bakımı	32
Alt temizliği ve bakımı	33
Uykusu	33
Banyosu	33
Tırnak bakımı	34
Vücut ve ortam ısısı	34
Göz-ağız-kulak-burun bakımı	35
ÇOCUK SAĞLIĞI	36
Çocukluk Dönemi Aşılar	36
Çocukluk Döneminde Hastalıklar ve Ameliyatları	37
Dünyada ve Türkiye'de Bebek Ölüm Hızı	38
KAYNAKLAR	38

4. BÖLÜM

0-36 AY BEDENSEL GELİŞİM

GİRİŞ	42
FİZİKSEL GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	42
Genetik (Kalıtsal) Faktörler	42
Cinsiyet	43
Çevresel Faktörler	43
GELİŞİMSEL NİTELİKLER	46
SONUÇ	48
KAYNAKLAR	49

5. BÖLÜM

0-36 AYLIK ÇOCUKLARDA DİL GELİŞİMİ

GİRİŞ.....	49
DİLİN BİLEŞENLERİ	50
DİL GELİŞİMİNİN AÇIKLANMASI.....	51
Taklit ve Pekiştirme	51
Biyolojik Programlama	52
Etkileşimci Görüş	53
Güncel Bakış.....	54
BEBEKLİK DÖNEMİNDE DİL GELİŞİMİ.....	55
KONUŞMAYA HAZIRLIK	55
Sesletim Özellikleri.....	55
Erken Sosyal Etkileşim.....	57
Anlamlı Jestler.....	58
Sembolik Jestler Olarak İşaretler	58
Bebeğe Yönelik Konuşma (Anne Dili).....	58
İLK SÖZCÜKLER.....	59
İKİ VE DAHA FAZLA SÖZCÜKLÜ İFADELER	60
ERKEN DÖNEM DİL BİLGİSİ.....	61
ERKEN OKURYAZARLIK.....	63
KAYNAKLAR.....	64

6. BÖLÜM

0-36 AY BİLİŞSEL GELİŞİM

GİRİŞ.....	68
PIAGET'E GÖRE BİLİŞSEL GELİŞİM.....	68
Zihinsel Gelişimi Etkileyen faktörler	70
Bilişsel Gelişim Dönemleri	71
Duyusal motor dönemin evreleri	72
Piaget'in görüşlerinin Eğitime katkıları	74
VYGOTSKY'NİN SOSYO-KÜLTÜREL KURAMI	74
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR.....	78

7. BÖLÜM**0-36 AYLIK ÇOCUKLARDA MİZAH GELİŞİMİ**

GİRİŞ.....	80
MİZAH NEDİR?	81
PAUL MCGHEE' NİN MİZAH GELİŞİM KURAMI	81
MİZAH GELİŞİMİ İLE İLGİLİ DİĞER KURAMLAR	86
ÖZET	88
KAYNAKLAR.....	90

8. BÖLÜM**BEBEKLİK DÖNEMİNDE (0-3 YAŞ)
SOSYAL DUYGUSAL GELİŞİM**

HER ŞEY ASLINDA İYİ OLARAK YARATILIR.....	92
Giriş.....	92
Sosyal Duygusal Gelişim	93
Bebeklerin Sosyal Duygusal Gelişim Özellikleri.....	95
Temel Duyguların Gelişimi.....	96
Ağlama	96
Gülümseme ve Gülme.....	97
Öfke ve Üzüntü	98
Korku ve Kaygı.....	99
BEBEĞİN KENDİNE VE ÇEVRESİNE YÖNELİK SOSYAL DUYGUSAL TEPKİLERİNİN GELİŞİMİ.....	101
Sosyal Etkileşim	101
Bağlanma	102
Öz Farkındalık.....	103
Güven ve Özgüven.....	104
Özerklik.....	105
Empati	107
ÖZET	108
SONUÇ.....	109
KAYNAKLAR.....	110

9. BÖLÜM

0-36 AY MOTOR GELİŞİM

GİRİŞ.....	114
MOTOR GELİŞİM.....	114
Motor Gelişimde Temel Kavramlar.....	115
Motor Gelişim İlkeleri.....	116
Motor Gelişimi Etkileyen Faktörler	117
Motor Gelişim Dönemleri.....	119
MOTOR GELİŞİMİ DESTEKLEYEN ETKİNLİKLER.....	128
Büyük kas motor gelişim (Bedeni kullanma).....	128
Küçük kas motor gelişim (Objeye kullanma)	129
SONUÇ.....	130
KAYNAKLAR.....	131

10. BÖLÜM

BEBEKLIK DÖNEMİNDE OYUN VE OYUNCAK

GİRİŞ.....	134
Bebeklikte Oyun Gelişimi	134
Bebek Gelişiminde Oyun ve Oyunağın Rolü.....	138
Bebeklik Döneminde Oyuncaklar ve Oyun Materyalleri	140
1-2 Yaş Çocuk Oyuncakları.....	143
Oyuncak Güvenliği Konusunda Anne Babaların Dikkat Etmesi Gereken Konular.....	149
SONUÇ.....	157
KAYNAKLAR.....	157

11. BÖLÜM

0-3 YAŞ ÇOCUKLARDA ÖZBAKIM BECERİLERİNİN GELİŞİMİ

GİRİŞ.....	164
ÖZ BAKIMLA İLGİLİ ALANLAR VE GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	166
Yemek Yeme/Beslenme	167
Uyku	173
Kişisel hijyen.....	179
Giyinme Soyunma Becerileri.....	183
0-36 AY ARASINDA ÖZBAKIM BECERİLERİ.....	184
SONUÇ.....	186
KAYNAKLAR.....	187

12. BÖLÜM**BEBEKLİK DÖNEMİNDE GÜVENLİK**

GİRİŞ.....	190
BEBEKLİK DÖNEMİNDE GÜVENLİK.....	190
EVDE GÜVENLİK ÖNLEMLERİ.....	193
Oturma Odası-Salonda Güvenlik.....	194
Çocuk Odasında Güvenlik.....	194
Mutfakta Güvenlik.....	196
Banyoda Güvenlik.....	197
Dışarıda Güvenlik.....	197
SONUÇ.....	198
KAYNAKLAR.....	199

13. BÖLÜM**0-36 AYLIK ÇOCUKLAR İÇİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI**

GİRİŞ.....	202
0-36 Ay Çocuklar İçin Eğitim Programına Giriş.....	203
Programın Uygulama Esasları.....	204
KAYNAKLAR.....	208

14. BÖLÜM**BEBEKLİK DÖNEMİNDE AİLEDE EĞİTİM**

GİRİŞ.....	210
TOPLUMSAL BİR KURUM OLARAK AİLE.....	210
BEBEKLİK DÖNEMİNDE GELİŞİM ve AİLENİN ETKİSİ.....	211
Bilişsel Gelişim ve Aile.....	212
Bebeklik Döneminde Kavram Gelişimi ve Öğrenme.....	214
BEBEKLİK DÖNEMİ EĞİTİMİNDE AİLE.....	216
Bir Eğitim Kurumu Olarak Aile.....	216
Bebeklik Döneminde Ailede Eğitim.....	217
SONUÇ.....	223
KAYNAKLAR.....	224

1. BÖLÜM

GELİŞİMDE TEMEL KAVRAMLAR VE İLKELER

Siğnem BAĞCI

Milli Eğitim Bakanlığı

GİRİŞ

Bireyler hayat boyu çeşitli değişimlerden geçer ve gelişirler. Bu değişim ve gelişimlerin tanımlanması, açıklanması, bireylerarası ortaklık ve farklılıklarının belirlenmesi, gelişim süreçlerinin hangi yolda ilerlediğinin öğrenilmesi insanı anlamak ve gelişimini desteklemek açısından oldukça önemlidir. Bu bölümde gelişimin doğasına ışık tutmak, genellikle birbiriyle karıştırılan temel kavramları, gelişimin ilkelerini, gelişim alanlarını ve gelişimi etkileyen faktörleri açıklamak amaçlanmıştır.

TEMEL KAVRAMLAR

İnsanlar sıklıkla olgunlaşma, büyüme ve gelişme gibi gelişimin temel kavramlarını benzer bulmakta ve birbirlerinin yerine kullanabilmektedirler. Oysa bu kullanım oldukça hatalıdır. Her ne kadar birbirine yakın gibi görünse de bu kavramlar çok farklı anlamlara sahiptir. Bu farklılıkları açıklayabilmek için temel kavramlar ayrı ayrı ele alınmalıdır.

Gelişim

Gelişme ve gelişim arasındaki ilişki bir sonuç-süreç ilişkisidir. Gelişme bir sonuç olarak düşünüldüğünde gelişim bu sonucu sağlayan süreci yansıtır (Senemoğlu, 2018). Gelişim, olgunlaşma, büyüme ve öğrenme kavramlarını da kapsayan çok daha geniş bir olgudur. Doğum öncesinden yaşamın sonuna kadar bireyin geçirdiği değişimler gelişimi ifade eder. Bu değişimler, gelişimin tüm alanlarında gerekli şartların yerine getirilmesiyle kademeli olarak olumlu yönde yaşanır. Olumsuz değişimler gelişimin bir parçası değildir (Bacanlı, 2018) (Senemoğlu, 2018). Devamlı, belli bir düzen ve ahenk içindeki ilerlemelerin olduğu noktada gelişimden bahsetmek mümkündür (Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2006).

Örnek vermek gerekirse, bir çocuk bisiklet sürebiliyorsa bu bir gelişmedir. Bu gelişmenin yaşanması için çocuğun kasları, kemikleri, sinirsel donanımının belli bir olgunluğa ve büyüklüğe sahip olmalıdır. Bunların yanında ayrıca çocuğun bisiklet sürmeyi öğrenmesi gerekir. İşte tüm bu öğrenme, olgunlaşma ve büyümenin oluştuğu süreç bize gelişim kavramını tanımlar.

Gelişim belirli özelliklerin öne çıktığı dönemler halinde görülür. Dönem sınıflaması ise genel olarak yaşlara göre yapılır (Erden & Akman, 2003). Gelişen birey herhangi bir dönemi atlayamaz, belli bir yaş aralığında farklı bir dönemi yaşayamaz. Bu dönemlerde ortak özellikler ve sorunlar ele alınır (Onur, 2014).

Gelişimin doğası, kalıtım ve çevreden etkilenir. 20. yy'a kadar bilim insanları gelişimde kalıtımın daha büyük bir etkiye sahip olduğunu savunurken, daha sonraları çevrenin üstünlüğünü savunan görüşler ortaya atılmıştır (Erden & Akman,

2003). Günümüzde gelişimin kalıttan mı çevreden mi daha çok etkilendiği tartışılabilir, bu iki etmenin bir bütünü ayrılmaz iki parçası olduğu bilinmekte ve toplu olarak ele alınmaktadır (Aydın, 2014). Burada mühim olan çevresel öğelerin düzenlenerek kalıttan yatkınlıkların potansiyelini en üst seviyede ortaya çıkarmak olmalıdır.

Büyüme

Büyüme kişinin bedenindeki ölçülebilir artışı ifade eder. Boy uzaması, kilo alımı, beden hacminin artışı büyüme ile açıklanır (Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2006; Senemoğlu, 2018). Yeni doğan bir bebeğin 48 cm olan boyunun bir ay sonunda 53 cm'e ulaşması ve kilosunda 800 gr artış görülmesi büyüme örnektir.

Büyümenin sağlıklı olduğunu söyleyebilmek için vücudun sayısal değerlerinin içine bulunan yaş, cinsiyet ve kalıttan potansiyele göre öngörülen artışı göstermesi gerekir. Büyüme hızı vücudun farklı organlarında ve gelişim dönemlerinde farklılık gösterebilir. Beslenme ve çevre koşulları büyümeyi olumlu yada olumsuz yönde etkileyebilir. Örneğin doğum öncesi dönem büyüme hızının en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde annenin beslenmesi ve geçirdiği hastalıklar fetusun büyümesinde doğrudan etkilidir (Gönç, Özön, Alikışıfoğlu, & Kandırmir, 2015).

Olgunlaşma

İnsanlar dünyaya gelirken vücutlarında bir potansiyel barındırırlar. Her bir organın kendisinden beklenen işlevleri vardır. Bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için organların olgunlaşarak belli bir yeterliliğe gelmesi gerekir. Olgunlaşma sürecinde bireyin özel bir gayret göstermeye ihtiyacı yoktur. Tıpkı ham meyvelerin kendi kendine olgunlaşmaları gibi insan bedeni de öğrenmeye bağlı olmadan biyolojik olarak farklılaşarak olgunlaşır (Bacanlı, 2018; Senemoğlu, 2018).

Örneğin bir bebeğin başını kaldırıp dik tutabilmesi için kaslarının, oturabilmesi için omurgasının olgunlaşması gerekir. Olgunlaşma gerçekleşmeden ne kadar egzersiz ve tekrar yaptırırsa yaptırılsın bebek bu davranışları gösteremeyecektir. Tuvalet eğitimi verilmek istenen çocuğun öncelikle sinirsel olgunlaşması gerçekleşmeli, mesane kas kontrolü kazanılmalıdır. Yeterli düzeyde olgunlaşma belli bir davranışı yapabilmek için bir ön şarttır (Başaran, 2005).

Hazırbulunuşluk

Zaman içinde kendiliğinden meydana gelen olgunlaşma kişinin daha önce deneyimlemediği ve daha kompleks davranışları gösterebilmesi için yeterli değil-

dir. Bu noktada hazırbulunuşluk kavramı devreye girer. Yeni davranışı gerçekleştirebilmek için kişi bilişsel, psikomotor ve duyuşsal olarak hazır olmalıdır (Tan, 2006). Hazırbulunuşluk kavramı olgunlaşmanın yanı sıra öğrenmeyi de içine alır. Ön öğrenmelerin yeterliliği, ilgi ve güdülenmişlik seviyesi, beceriler, sağlık durumu gibi etmenlerin tümü hazırbulunuşluk düzeyini etkiler (Başaran, 2005; Senemoğlu, 2018). Çocuğa herhangi bir davranış yada bilgi hazırbulunuşluk düzeyini dikkate almadan öğretmeye çalışmak olumsuz neticelenir ve çocukta güven problemlerine neden olur (Yavuzer, Demir, & Çalışkan, 2006).

Örnek vermek gerekirse, resim yapmak için gerekli hazırbulunuşluk seviyesine ulaşmış bir çocuk, boya kalemini doğru tutabilecek yeterli kas olgunluğuna erişmiştir, resim yapmak için istek duyar, nasıl resim yapabileceğine dair ön öğrenmeleri gerçekleştirmiştir ve sağlığında resim yapmasını engelleyecek bir problem yoktur.

Kritik Dönem

Gelişim bebeklik, erken çocukluk, ergenlik, yetişkinlik gibi belli dönemler içinde incelenir. Bu dönemler ve karakteristik özellikleri tüm dünyada kabul edilmiştir, kişi her nerede yaşıyor olursa olsun dünyadaki diğer insanlarla aynı dönemlerden geçer (Erden & Akman, 2003). Her dönem içinde belli öğrenmelerin ve davranışların kazanılması beklenir. Zaman bu noktada çok önemli bir unsurdur ve belirleyici rol oynar (Aydın, 2014). Bazı yaş ve dönemlerde söz konusu davranış ve öğrenmeleri kazanmak için özel bir duyarlılık oluşur, farklı dönemlerle kıyaslandığında daha hazır ve uygundurlar. Bu dönemlerde davranış ve öğrenmeler yeterli koşullar sağlandığında ve doğru uyarıcılarla desteklendiğinde diğer dönemlere göre çok daha çabuk kazanılabilir (Senemoğlu, 2018). Ancak tersi bir durumda kazanılamayan davranış ve öğrenmenin ilerideki gelişim dönemlerinde telafi edilmesi çok güç hatta kimi zaman imkânsızdır (Bacanlı, 2018). Gelişimsel yönden özel bir öneme sahip bu zaman dilimlerine kritik dönem adı verilir.

Kritik dönemlerde çocuk yeterli biyolojik potansiyele ve uygun uyaranlara sahipse gelişmenin en üst seviyede yaşanabileceği gibi dezavantajlı durumlarda da gelişim yavaşlayabilir ve hatta tamamen durabilir (Erden & Akman, 2003). Örneğin dil kazanımı için kritik döneme girmiş bir çocuk gerektiği kadar uyarılmaz ve sözlü iletişimden mahrum bırakılırsa sonraki dönemlerde ya hiç konuşamayacak yada dil gelişimi çok ağır işleyecektir. Bebeklik döneminde sevgi, ilgi, güven ihtiyacını karşılanmayan bir çocuk ileriki yaşlarda sosyal ilişkilerinde bu durumdan olumsuz etkilenebilir ve güven problemleri yaşayabilir. Bu nedenlerle eğitimcilerin ve anne babaların her kritik dönem için uygun ortamlar ve fırsatlar sağlaması, stratejiler belirlemesi gerekir.

Öğrenme

Gelişimin gerçekleşmesi için büyüme ve olgunlaşmanın yanı sıra öğrenme unsuruna da gereksinim duyulmaktadır. Öğrenme çoğu kaynakta “tekrar veya yaşantı sonucunda oluşan nispeten kalıcı davranış değişiklikleri” olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2014; Senemoğlu, 2018). Eğer bir davranış, tanımdaki üç öğeden (tekrar ve yaşantı yoluyla oluşum, davranış değişikliği, nispeten kalıcılık) herhangi birini karşılamıyorsa öğrenme olarak adlandırılmaz (Bacanlı, 2018). Bunun yanı sıra davranış değişikliğinin olumlu veya olumsuz yönde meydana gelebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Aydın, 2014).

Öğrenme tüm yaşamımız boyunca gerçekleşmeye devam edecek bir süreçtir. Bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor davranışlarımızın büyük bir kısmı çevreyle yaşadığımız etkileşimlerin ve deneyimlerimizin kalıcı izli ürünleridir ve öğrenme sonucu oluşmuştur (Erden & Akman, 2003). Öğrenmenin dışarıda tutulduğu bir gelişme belli bir seviyede takılı kalacaktır ancak olgunlaşma sürecine eklenen öğrenme gelişmeyi en üst noktaya götürecektir (Yavuzer, Demir & Çalışkan, 2006).

GELİŞİMİN İLKELERİ

Gelişim dönemleri gibi gelişim ilkeleri de dünya çapında kabul görmüştür. Dünyaya gelen her insan gelişimini bu ilkeler doğrultusunda sürdürür. Hem doğum öncesi hem de doğum sonrası gelişim için geçerli olan gelişim ilkeleri şunlardır:

- ***Gelişim kalıtım ve çevrenin ortak ürünüdür:***

Kalıtımsal ve çevresel unsurlar döllenmeden itibaren etkileşim içine girerek gelişimi etkiler. Sadece kalıtım yada sadece çevrenin gelişimi sağlamasını beklemek hatalı olacaktır. Bireyin kalıtım aracılığıyla getirdiği potansiyelini tam olarak açığa çıkarabilmesi için çevresel etmenlerin desteğine ihtiyacı vardır. Çevre, kalıtımla gelen özellikleri şekillendirmektedir. Kalıtımla belirlenen zeka kapasitesinin doğru uyarıcılarla desteklenmemesi durumunda gereğince gelişmemesi, boy uzunluğunun sağlıklı veya sağlıklı beslenmeden etkilenmesi bu ilkeyi doğrulayan örneklerdir.

- ***Gelişim yaşam boyu devam eder ve aşamalarla gerçekleşir:***

Gelişim ileri yönde ve birbirine bağlı aşamalardan oluşan bir süreçtir ve süreklidir. Her gelişim dönemi, bir önceki döneme dayanarak bireyi bir sonraki gelişim dönemine hazır hale getirir.

- ***Gelişim bir bütündür:***

Tüm gelişim alanları birbirinden etkilenir. Bir gelişim alanında meydana gelen olumlu ya da olumsuz değişim diğer alanlarına da aynı yönde tesir edecektir.